

ՀԱՆՍ ՀԱՅԼԻՆԳԻ ԺԱՅՌՈՒՆԵՐԸ

Թ. ԿԷՕՈՒՆԵՐԻ

(Բոհեմիայի ժողովրդական ասանդուլիւններէց
պատմութեամբ)

Դարեր առաջ Էգէրի ¹⁾ ափին մի փոքրիկ գիւղում ապ-
րում էր մի հարուստ շինական:

Աւանդութիւնը չի յիշատակում մեզ այդ գիւղի անունը,
բայց կարծում են, որ դա գտնուում էր Էգէրի ձախ ափին,
դէմ դիմաց Այս գիւղին, որը բաւական ծանօթ է Կարլսբա-
դի ²⁾ բոլոր այցելուներին:

Ֆայտը,—այս էր գիւղացու անունը,—ունէր մի սիրուն,
շնորհալի դստրիկ, տեղացիների միակ ուրախութիւնն ու պար-
ծանքը: Եւ ճիշտ որ Ելիզարեթը գեղեցիկ էր և բացի դրանից
այնպէս ազնիւ ու բարեկիրթ, որ այն ժամանակ հազիւ թէ
նմանը լինէր:

Ֆայտի տան կից կար մի հիւղակ. դա պատկանում էր
երիտասարդ Արնոլդին, որի հայրը դեռ նոր էր վախճանել:
Արնոլդը սովորել էր որմնաշարութեան արհեստը և երկար
բացակայութիւնից յետոյ առաջին անգամն էր, որ վերադարձել
էր հայրենիք, երբ մեռաւ իր հայրը: Իբրև բարի զաւակ նա
ջերմ արտասուք էր թափում ծերունու գերեզմանի վերայ:
Քացի մի խեղճ հիւղակից հանգուցեալն իր որդուն ոչինչ չէր
թողել, բայց Արնոլդն իր կրօնքում կրում էր մի ժառանգու-
թիւն՝ աւելի տեական և թանկագին, այն է՝ արդարասիրու-
թիւն և հաւատարմութիւն և մի արթուն միտք՝ ըմբռնելու
ինչ որ բարի է և գեղեցիկ:

¹⁾ Էգէր—գետ Աւստրիայում:

²⁾ Կարլսբադ—քաղաք Աւստրիայում. նշանաւոր իր ջեր-
մուկներով:

Նա դեռ զիւղը չէր մտել, երբ հայրն արդէն հիւանդացի էր, այնպէս որ ծերունին անկարող եղաւ տանելու օրդուն երկրորդ անգամ տեսնելու յանկարծական բերկրանքը։ Արնուղը, որը պէտք եղած ամեն խնամք տանում էր նրան, երբէք չհեռացաւ նրա կողքից։ Մինչև անգամ ծերունու մահից յետոյ էլ չգնաց չայցելեց իր մանկութեան ժամանակի ընկերներից ու ծանօթներից նրանց, որոնք չէին այցելել իրան հիւանդի անկողնի մօտ։

Արնուղին ամենից աւելի կ'ուրախացներ Փայտի դուստր Ելիզարեթը, որի հետ միասին էր մեծացել։ առանց հաճոյք զգալու չէր կարող յիշել այն փոքրիկ քաղցրասիրտ աղջկան, որը երբեմն այնքան սիրում էր իրան և որ այնքան սաստիկ լաց էր լինում, երբ ինքը ճանապարհ էր ընկնում մեկնելու Պրագ¹⁾ իր վարպետի մօտ։

Արնուղը դարձել էր մի նրբակազմ և վայելչագեղ տղամարդ և շատ անգամ էր ինքն իրան առել, թէ Ելիզարեթն էլ այժմ պէտք է հասակն առած, գեղեցկացած լինի։

Հօր մահից երեք օր յետոյ՝ երեկոյեան՝ որդին նստած նրա թարմ գերեզմանի վերայ՝ խորատուգուն էր թախծալի երազների մէջ, երբ յանկարծ իր ետև լսեց մի մեղմ ոտնաձայն, որը քանի զնում առաջանում էր գէպի հանգստարանը։ Երիտասարդը նայեցաւ իր շուրջը, մինչ սիրագէմ մի աղջիկ, ծաղիկներով լի մի փոքրիկ կողով թէն անցկացրած՝ ներս սողաց դաւարագեղ բլուրների մէջտեղով։

Բանթըռուենիներից գոյացած մի մացառ ծածկում էր երիտասարդին Ելիզարեթի աչքից, երբ այս աչիւն արարածն ուղեց ծաղիկներով պարդարել իր բարի հարևանի գերեզմանը։

Նախ՝ արտասուքն աչերին՝ կուացաւ նա դէպի ցած, ապա ձեռներն իրար կցելով՝ աղօթեց մեղմաձայն։ «Հանդի՛ր խաղաղ, բարի՛ մարդ, հողն աւելի թեթեւ լինի քեզ քան կեանքը։ քո գերեզմանն առանց ծաղկի չի՛ մնալ, եթէ առանց ծաղկի էին անցնում քո օրերը։ Արնուղը այս լսեց թէ չէ՝ դուրս ցատկեց իսկոյն մացառների ետևից և, Վ'լիզարեթ՝ գոչելով, առաւ նրան իր թեւերի մէջ։ օրիորդը դողում էր։ Վ'լիզարեթ, շաբունակեց տղան, ճանաչո՞ւմ ես ինձ։— Վ'ի, թոթովեց խեղճը կարմրելով, դո՛ւ ես, Ա'րնուղ։ վաղո՛ւց է, որ չենք տեսել

¹⁾ Պրագ—Բոհեմիայի մայրաքաղաքը Աւստրիայում։

իրար:—Եւ զու այդքան գեղանի, պղքան քաղցր, պղքան մտերի՛մ դեռ եւ. և զու սիրելի ես հօրս և յիշում ես նրան այդքան սրտանց. ո՛հ, անձկալի, բաղցր աղջիկ:—Վայո, ագնի՛ւդ իմ Արնուդ, սիրելի եմ ես նրան անկեղծ սրտով: ասաց նա և մեկմով դուրս սողաց երիտասարդի գրկից. չլստ անգամ ես և նա խօսել ենք քո մասին. դո՛ւ էիր նրա բերկրանքի ու երջանկութեան միակ աղբիւրը:—Ըն՛շտ է, հապճեպով ընդհատեց նրա խօսքն Արնուդը, շատ անգամ եմ ուրախացրել ես նրան և, ո՛հ, Աստուած իմ, շնորհակալ եմ քեզանից, որ պահել ես ինձ բարի և առաքինի:—Բայց մտածի՛ր մէկ, Ելիշաբեթ, ինչպէս ամէն բան փոխուել է պո՛ւ. ի՛նչքան փոքր էինք երբեմն. հայրս նստում էր դրան առաջ, իսկ մենք խաղում էինք միասին նրա ծնկների վերայ. այն ժամանակ չափազանց քաղցր էին մեր յարաբերութիւնները և մենք անբաժան էինք իրարից. իսկ այժմ—բարի ծերունին ներհում է այստեղ մեր ոտերի աակ և մենք մեծացել ենք. այս կայ միայն, որ եթէ էսմ կարողացել միշտ քեզ մօտ լինել, շատ, շատ անգամներ քեզ վերայ եմ մտածել...—Եւս նոյնպէս փսփսաց մեղմով Ելիզաբեթն ու իր խոշոր սիրափայլ աչքերը անկեղծօրէն սեւեռեց երիտասարդի վերայ:

Այն ժամանակ Արնուդը գոչեց ոգևորուած. Տես, Ելիշաբեթ, մենք վաղուց ենք սիրել միմեանց, միայն թէ բախտը ստիպել էր ինձ հեռանալ քեզանից. այժմ սակայն, երբ նորից գտնում եմ քեզ, այն էլ այստե՛ղ, հօրս գերեզմանի կողքին, որտեղ երկուսս էլ նրան էինք յիշում լուռ ու մունջ, ինձ թուում է, որ ոչ մի բաժանում տեղի չի ունեցել մեր մէջ. մանկական զգացմունքն այժմ զարթնում է իմ մէջ որպէս առնական մի վիշտ... Ելիշաբեթ, սիրում եմ քեզ, սիրո՞ւմ եմ. ահա մի խոստովանութիւն, որը առաջին անգամ այստեղ եմ անում, այս նուիրական հողի վերայ. իսկ դո՛ւ...—Ելիշաբեթը խոնարհեցրեց իր բոցավառ դէմքը դէպի կուրծքը և արտասուեց լռիկ. Եւս դո՛ւ հարցրեց երկրորդ անգամ Արնուդը՝ մի աղերսախառն ու թախծալի հայեացք ձգելով օրիորդի վերայ. Արնուդն մեղմով բարձրացրեց իր փոքրիկ գլուխը և արտասուահեղձ բայց և սիրալիւր մի հայեացքով նայեցաւ նրա աչերին և ասաց. Վարնուդ, ես քեզ սիրել եմ անկեղծ սրտով և քեզ սիրել եմ միշտ, միշտ սիրել եմ:—Արնուդը կրկին սեղ-

մեց նրան իր կրօնին և կնքեցին իրանց սրտերի խոստովանութիւնը ջերմ համըղյունքով:

Երջանիկ սիրոյ այս առաջին արեւոյթիւնից յետոյ նրանք դեռ ևս երկար նստան՝ համակուած քաղցր երանութեամբ՝ հանգուցեալի գերեզմանի վերայ:

Արնոլդը պատմեց օրիորդին իր զլխին եկածներն օտարութեան գրկում շեշտելով յատկապէս այն կարօտը, որ զգացել էր հայրենի տան նկատմամբ: Ելիզաբեթը կրկին խօսք բաց արեց հանգուցեալի մասին և յիշեց իրանց մանկութիւնն ու այն գեղեցիկ օրերը, որ էլ չէին դառնալու: Արեւ վաղուց էր մայր մտել, բայց չէին նշմարել նրանք:

Վերջապէս մօտակայ փողոցում տեղի ունեցած մի աղմուկ երանքներից զարթեցրեց նրանց: Ելիզաբեթը հրաժեշտի մի հապճեպ համըղյունք յետոյ՝ դուրս թռաւ Արնոլդի գրկից և շտապեց դէպի տուն:

Արնոլդն ամբողջ գիշերն անցկացրեց իր հօր գերեզմանի վերայ՝ սուղուած երանաւէտ մտածութիւնների մէջ, իսկ երբ բերկրաւեղ սրտով մտաւ հայրենի հիւղը, լոյսը բացուում էր:

Միւս առաւօտ, երբ Ելիզաբեթը նախաձաշիկի պատրաստութիւններն էր տեսնում հօր համար, ծերունի ֆայտը խօսք բաց արեց նրան Արնոլդի մասին:

«Ցաւում եմ, ասաց, սրտանց ցաւում եմ ես այդ տղի վերայ. անշուշտ դու լաւ ես յիշում նրան, Ելիզաբեթ. նրա հետ միասին շատ անգամ ես խաղացելու:— Ը՛հ հարկէ, հայր իմն թոթովեց դուստրը շիկնելով:— Ը՛հ, դաւակ, ինչքան ուրախ եմ, որ դու անպատուութիւն չես համարում քեզ յիշել մի այդպիսի խելձ տղի: Ծի'շտ է, բախտը ժպտով է միշտ ողջունել ինձ և հարստացել եմ ես, իսկ Արնոլդենք մնացել են աղքատ, բայց նրանք եղել են միշտ առաքինի, առաքինի էր գոնէ հայրը և այսօր ո'չ նուազ գովեստով են յիշում նաև իրան, Արնոլդին:— Ը՛հ, հայր իմ, ընդհատեց խօսքն իսկոյն Ելիզաբեթը, Արնոլդը շատ առաքինի, շատ լաւ երիտասարդ է:— Ը՛հ, ո'ւ քո տեղից ես իմանում, Ելիզաբեթ, ասաց հայրը:— Ը՛հ, Ելիզաբեթ, նրան ես պատմել, ես էլ լսել եմ պատասխանեց դուստրը կակաղելով:— Ը՛հ, շատ ուրախ եմ և եթէ ես էլ երբ և է կարողանամ օգնել դրան, քիչնչ չեմ խնայելու յարեց ծերունին:

Ելիզաբեթը խօսակցութեան վերջ տալու համար, որովհետեւ

սե բանի գնում շառագնում էր դէմքը, «կերակուրը նայիմ»
ասելով շտապեց դուրս և այսպիսով ազատուեցաւ Յերոնու
խորազնին հայեաղբից. ֆայտը խորհրդաւոր կերպով օրօրում էր
գլուխը:

Կէս օրից առաջ, օրիորդի տուած խոստումի համաձայն,
Արնոլդը գտաւ նրան ֆայտի տան կից պարտիզում: Ելիզաբէթը
պատմեց նրան առաւօտուայ ամբողջ խօսակցութիւնը, որից ե-
րիտասարդը բաղեց շատ փայլուն, շատ քաղցր յոյսեր իր բախ-
տի համար: «Այո՛, ասաց վերջապէս, ես էլ հենց ամբողջ գիշե-
րըն ա՛յդ եմ մտածել. սրանից լաւը չկայ. այսօր հենց կը գնամ
ուղղակի հօրդ մօտ, առանց քաշուելու կը յայտնեմ նրան մեր
փոխադարձ սէրն ու ամուսնանալու փափագը, ցոյց կը տամ իմ
հմտութիւնն արհեստիս մէջ, ինչպէս և վարպետներիս տուած
վկայագրերը և կը խնդրեմ իր օրհնութիւնը: Անշուշտ ուրախ
կը լինի նա տեսնելով իմ անկեղծութիւնը, հաւանութիւն կը
տայ մեզ, ես լիաշոյս և քաջալերուած կը մեկնեմ օտարութիւն
մի քիչ փող կը վաստակեմ և, ուխտիս հաւատարիմ, ուրախ
կը վերադառնամ տուն և ա՛յնուհետեւ երջանիկ կը լինինք մենք:
Լաւ չե՛մ՝ ասում, Ելիզաբէթ, հո՛գիս:— «Շա՛տ լաւ, շա՛տ լաւ,
գոչեց աղջիկը յափշտակուած և ձեռը ձգեց երիտասարդի վզին,
շա՛տ լաւ կը լինի, անտարակոյս հայրս հաւան կը կենայ մեր
խորհրդին. գի՛տե՛ս, ինչքան սիրում է ինձ:— Բաղդր յոյսերով
լի նրանք բաժանուեցան իրարից:

Երեկոյեան Արնոլդը, որքան կարող էր լաւ զարգարուած,
գնաց մի անգամ ևս իր հօր գերեզմանի մօտ, աղօթեց սրտանց,
խնդրեց հանգուցեալի օրհնութիւնը, ապա դողդոջուն քայլերն
ուղղեց դէպի ֆայտի տունը:

Ելիզաբէթը, որ դողում էր ուրախութիւնից, ողջունեց
նրա գալուստը և անմիջապէս տարաւ նրան իր հօր մօտ:

— «Հա՛րեան Արնոլդ, գոչեց նրան ծերունին դիմաւո-
րելով, ինչ ես բերել ինձ:— «Ես ինձ պատասխանեց երիտա-
սարդը:— «Այսի՛նքն» հարցրեց ֆայտը:— «Պարոն հարեան, ըսկը-
տեց Արնոլդը՝ նախ գողգոջ, ապա բոլորովին հաստատ ու սրը-
տաբուրդե ձայնով պարոն հարեան, ներեցէ՛ք ինձ, եթէ փոքր
ինչ ընդարձակուի խօսքս՝ որը ցանկանում եմ, որքան կարելի
է, դիւրիմաց դարձնել ձեզ: Ես աղքատ եմ, բայց որ փոքր ի
շատէ ուսել եմ մի կանոնաւոր, արհեստ, այդ կարող եմ ա-
ղացուցանել ձեզ սոյն վկայագրերը: Ամբողջ աշխարհը բաց է իմ

առաջ. որովհետև ես եմ արհեստով գոհ մնալ չեմ ուզում, այլ մտադիր եմ կատարելագործել արուեստը. վստահ եմ, որ ես ապագայում մի ընտիր ճարտարագետ եմ լինելու, ինչպես որ խոստացել եմ հանգուցեալ հօրս: Բայց, աշխիւ տէր, աշխարհի մէջ ամէն բան կունենայ իր խորհուրդը և ամէն աշխատանք մի նպատակ: Ինչպէս որ իմ շինած տները կառուցուում են ո՛չ թէ կառուցուած լինելու համար, այլ մի օգտի ծառայելու, նոյնպէս և իմ արուեստն ունենալու է իր որոշ նպատակը: Ես արուեստը սովորելու եմ ո՛չ թէ սոսկ սովորած լինելու, այլ նրանով մի բան ձեռք բերելու համար. իսկ ինչ որ դրել եմ մտքիս մէջ, այն էլ դուք կարող էք տալ: Ասացէ՛ք ինձ ուրեմն, երբ յաջողութեամբ պսակուին ջանքերս և բոլոր յոգերս գործ դնելով ստեղծեմ ինձ համար մի աւելի բարձր, բարեբաստ կառուցութիւն, պիտի կարողանամ արդեօք ձեռք բերել այն, ինչ որ ատենում եմ պիտի.— «Բայց ի՞նչ, ընդմիջեց խօսքը ծերունին, ի՞նչ ես ուզում ասել:— «Չեր դուստրը, տէ՛ր, ես և նա սիրում ենք միմեանց, ես, որպէս պարտաճանաչ մէկը, նախ և առաջ զայիս եմ ուղղակի նրա հօր մօտ առանց ռիկիշների նըման օրիորդի ետեից ընկնելու: Յարգում եմ ես հաւանդ սուս վարութիւնը. այդ պատճառով էլ պիտի դիմում եմ ձեզ և խնդրում եմ ձեր հաճութիւնը, որ երբ երեք տարի օտարութեան մէջ անցկացնելուց յետոյ վերադառնում հայրենիք և ցոյց տամ, որ կատարելագէս ուսել եմ արուեստս, չզլանաք ինձ ձեր օրհնութիւնը և թող տաք Ելիզաբեթին, որպէս հաւատարիմ հարսնացու, ինձ սպասելու այդ երեք տարին ամբողջ:

«Սի՛րելիս, պատասխանեց նրան ծերունին. ես քեզ թող տուեցի, որ ինչ որ ասելու էիր ասես. պիտի էլ դո՛ւ լսիր, որ ես էլ պարզ և ուղիղ յայտնեմ քեզ իմ միտքը: Նախ և առաջ շատ ուրախ եմ, որ դու սիրում ես իմ դուստրին. որովհետև բարի ես դու և առաքիւնի. աւելի ևս ուրախ եմ, որ անկեղծօրէն դիմում ես ինձ. քո այդ վարմունքն արդարեւ արժանի է մեծ գովեստի: Բայց գանք պիտի քո յարուցած հարցին: Վարպետների պատուել են քեզ արուեստագէտ անունով և յոյս են տալիս, որ ապագայում կարող ես մեծ մարդ լինել. տա՛յ Աստուած. բայց մի մոռանալ, որ յոյսը, ինչքան էլ բարի բան, լիտում է երբեմն խաբուսիկ. դրա՛մ վերայ կանգնեմ Ելիզաբեթիս ապագայի շէնքը: Երեք տարւայ մէջ կարող է գալ այնպիսի՝ մէկը, որ իմ դուստրին աւելի՛ դուք քան և կամ, եթէ ո՛չ նրան

Ինձ աւելի դուր գայ, Մերժե՛մ այդպիսուն յուսալով որ կը վերադառնաս դու: Ո՛չ, սի՛րելիս, դրանով բան չի՛ դառնալ: Միայն երբ դու վերադառնաս այստեղ և Ելիզաբեթն աղատ լինի դեռ ևս, դու էլ քո վիճակը բարուօրած, այն ժամանակ երբեք արգելք չեմ լինիլ: Իսկ այժմ էլ ո՛չ մի խօսք այդ մասին:— Ե՛րայց, պարո՛ն Քայա, խնդրեց Արնոլդը դողդոջ ձայնով և բռնելով ծերունու ձեռքը, լաւ մտածեցէք:— «Ոչինչ չկայ մտածելու, ընդհատեց Քայալը, գն՛ում ես—բարի ճանապարհ բեզ. չե՛ս գնում, մնացի՛ր տանս ինչքան կամենում ես. իբրև հիւր միշտ սիրելի ես դու ինձ. միայն թէ այլ ևս ո՛չ մի խօսք Ելիզաբեթի մասին:— Ե՛ւ այդ է ձեզ վերջին որոշումը: Հարցրեց Արնոլդը թոթովելով:— Ա՛յո, այս է վերջին որոշումս կրկնեց ծերը սառնութեամբ:— Ե՛՛հ, Աստուած ինձ հետ ուրեմն հառաչեց երիտասարդը և դուրս ելնելու վերայ էր, երբ Քայալը հապճեպով բռնեց յանկարծ նրա ձեռքից և կանգնեցրեց:

«Սի՛րելիս, ասաց, նրան, տխրելու ոչինչ չկայ. դու տղա մարդ ես, ունիս յոյժ և քաջութիւն. խելքդ գլուխդ հաւաքիր և արհամարհիր վիշտդ. աշխարհը լայն է. մտիր կեանքի մէջ և գոհ կը լինիս:— Այժմ բարի ճանապարհ բեզ և յաջողութիւն. երթաս բարով:— Այսպիսով բաց թողեց նրան. Արնոլդը վերադարձաւ իր հիւղակը:

Արտասուքն աչերին կապեց նա իր ծրարը, հրաժեշտ տուեց իր հայրենի յարկին և քայլերն ուղղեց դէպի հանգստարան՝ վերջին մնաս բարովն ասելու հօր գերեզմանին ևս. Ելիզաբեթը, որ դրան ետևից կցկաուր կերպով լսել էր վերը յիշած խօսակցութիւնը, արտասուքով ողողեց իր աչերը. Քա՛ղցր էին նրա երազները մինչև այժմ, ամեն րոյս կորած էր երևում:

Մի անգամ ևս ուշեց նա տեսնել իր Արնոլդին, ուստի սենեակի պատուհանի առաջ կանգնած սպասեց, մինչև որ երիտասարդը դուրս գալով հիւղակից՝ մտաւ հանգստարանի ճանապարհը: Մանկամարդուհին սլացաւ իսկոյն նրա ետևից և մտերմին գտաւ աղօթելիս իր հօր գերեզմանի վերայ: «Ա՛րնոլդ, Ա՛րնոլդ, բացազանչեց խեղճը փարելով նրան, գն՛ում ես. ա՛խ, չե՛մ թողնի գնաս: Արնոլդը գլուխը վեր բարձրացրեց կարծես երազից սթափուելով և ասաց. Ե՛րբն՛ւմ եմ, Ելիզաբեթ, գն՛ում եմ. սիրտս մի խորտակիր քո արտասուքով. գն՛ում եմ, ինչ որ էլ լինի:— Ե՛րայց էլի գալու ես և ե՛րբ ես գալու:»

— Վնո՛ւմ եմ աշխատելու, Ելիզաբեթ, ինչքան որ ներքն մարդկային յոգերս, ես պէտք է ազատ լինիմ իւրաքանչիւր վայրկեանիս նկատմամբ, որ կարողանամ երեք տարի յետոյ կրկին այստեղ լինել։ Խոստանո՛ւմ ես արդեօք հաւատարիմ մնալ ինձա՞նք։

— Ա՛յո, և մինչև մահս, սիրելի Արնոլդ։ գոչեց օրիորդն հեկեկալով։— Ըսկ թէ որ հայրդ ուզենայ բռնանալ։— Էթէկուդ շղթայակապ տանեն ինձ եկեղեցի, այնտեղ, Տիրոջ սեղանի առաջ իսկ չո՛չ։ Կը գոչեմ։ Ա՛յո, հաւատարիմ մնանք միմեանց, սիրելի Արնոլդ, այստեղ՝ երկրի վերայ լինի թէ վերը՝ երկընթաքում։ Ո՛րտեղ էլ լինի, գտնենք իրար։— Ա՛րդ ուրեմն, բաժանուե՛նք իրարից, գոչեց Արնոլդը, որի արտասուածոր աչերում սկսեց փայլել յոյսի մի նշոյլ։ Բաժանուե՛նք իրարից, կրկնեց նա. էլ չե՛մ վախենայ ո՛չ մի դժուարութիւնից. ոչինչ այլ ևս չի կարող խոչընդոտ լինել մեզ։ Արի՛, վերջին անգամ համբուրեմ քեզ և այս համբոյրը թող լինի վկայ մեր խոստման։ Մնաս բարով։ Երեք տարի յետոյ երջանիկ կը լինենք։— Ասաց և դուրս պրծաւ օրիորդի թեւերից։— Ա՛րնոլդ, գոչեց օրիորդն, Ա՛րնոլդ, չմոռանա՛ս քո Ելիզաբեթին, այն ինչ Արնոլդը մեկնել էր արդէն։ Սա հեռուից ծածանում էր կոյսին իր սպիտակ թաշկինակը՝ իրեւ նշան վերջին հրաժեշտի, բայց շուտով մըտաւ անտառը և ստուերախիտ մլժուկեան մէջ այդ ևս եղաւ անտեսանելի։

Ելիզաբեթը փարեցաւ գերեզմանին և եռանդազին աղօթքներ վերառաքեց Աստծուն։ Համոզուած լինելով Արնոլդի հաւատարմութեանը՝ նա դրանով սիրտ էր առել և կարող էր ազատ համարձակ երեւալ իր հօր աչքին, մինչ հայրն ամեն միջոց գործ էր դնում անուշադիր չթողնելու իր զաւակի ամենաթեթեւ քայլն անգամ։

Ամեն առաւօտ կանուխ Ելիզաբեթը գնում էր այն տեղը, ուր վերջին անգամ գրկել էր իր Արնոլդին։ Ծերունի Ֆայտը նշմարում էր այդ, բայց չտեսնելու էր տալիս և ուրախ էր նոյն իսկ, որ դրանով Ելիզաբեթը կարող էր հանդարտել և օրէցօր աւելի զուարթանալ։

Այսպէս անցաւ մի տարի և ինչքան ուրախ էր Ելիզաբեթը, որ դեռ չէր ունեցել ոչ մի սիրահար հետամուտ, որ հաճելի թուէր իր հօրը։ Երկրորդ տարին վերջանալու վերայ էր սակայն, որ երկարատե բացակայութիւնից յետոյ նրանց գիւղը վերադարձաւ մի մարդ, որը առաջ էլ եղել էր այդտեղ,

բայց որ զանազան ձախող հանդամանքների բերումով մեկնել էր և վերադառնում էր այժմ ամեն տեսակ փորձութիւններ կրելուց յետոյ:

Հանս Հայլինգը,—այս էր նորեկի անունը,—այդ գիւղից մեկնելիս մի խեղճ, ողորմելի մարդ էր, իսկ այժմ վերադառնում էր շատ լաւ վիճակի մէջ: Կարծես հենց նրա համար էր վերադառնում այդտեղ, որ զոյց տար իր նախկին թշնամիներին իր հարուստ գանձերը: Սկզբում թուում էր ամենքին, որ նա երկար չի՝ մնալու գիւղում, որովհետեւ, իրա ասելով, եկել էր մի կարեւոր գործ կարգի դնելու, բայց շուտով յայտնուեցաւ, որ նա մտադիր է երկար ժամանակ մնալու:

Գիւղում նրա մասին պատմում էին, որ իբր թէ հրաշքներ է գործում: շատ բանիմաց մարդիկ չէին հաւատում սրան և իրանց ուսերն էին վեր քաշում, իսկ ուրիշները թէև գիտէին, բայց այնպէս էին ցոյց տալիս, որ իբր թէ ոչնչից տեղեկութիւն չունեն:

Իրողութիւնն այս էր սակայն, որ, ո՛վ ինչ ուզում էր ասէր, Հանս Հայլինգն ամեն օր այցելում էր ծերունի Փայտին, պատմում էր նրան իր ճանապարհորդութիւնները, յայտնում էր որ ինքն եղել է Եգիպտոսում, գնացել է նոյն իսկ աւելի՝ հեռու տեղեր, անցել է ծովեր ու ցամաքներ և տեսել է շատ զարմանալի բաներ, այնպէս որ ծերունին ախորժ յօժաւութեամբ լսում էր միշտ նրա նկարագրութիւնները և ասես մի բան էր կորցրած լինում, երբ մի երեկոյ Հանս Հայլինգը չէր գալիս իր սենեակը:

Չնայած շատ բաներ էին պատմում նրան իր հարեանի մասին, բայց ինքն՝ առանց հաւատ ընծայելու՝ թափ էր տալիս գլուխը: Մի բան միայն զարմացնում էր նրան, որ Հանս Հայլինգը ուրբաթ օրերը տանից գուրս չէր գալիս և ամբողջ օրը մնում էր այնտեղ առանձնացած: Մի օր էլ հենց դրա համար, հարցրեց նրան, թէ ինչ է անում այդ օրը: Վուխտել եմ, պատասխանեց նրան Հանս Հայլինգը, ամեն ուրբաթ լուիկ մնջիկ աղօթքով անց կացներ: Փայտի սիրտն հանգստացաւ այս պատասխանից և Հանս Հայլինգը շարունակեց իր երթևեկութիւնը նրա մօտ, միայն օրէցօր նկատելի էր դառնում, որ նա մի առանձին դիտաւորութիւն ունէր Ելիզաբեթինկատամբ: Իսկ վերջիս, ինքն էլ չէր իմանում ինչու, զգում էր այս

մարդուց. ամեն անգամ երբ հանդիպում էր նրա հայեացքին, արիւնը սառչում էր իր երակներում:

Բայց Հանսը առանց կարեւորութիւն տալու օրիորդի ցոյց տուած սոյն հակակրութեան՝ մի օր ծերունուն յայտնեց բաղաբաժնութեամբ իր սրտի փափագը. ծերունին պատասխանեց նրան, որ փոխանակ իրան դիմելու, զնայ ուղղակի օրիորդի մօտ փորձէ իր բախտը: Դրա համար Հանսին հարկաւոր էր մի երեկոյ, երբ նա իմանար, թէ Ֆայտը տանը չէ՝ լինելու:

Ելիզաբեթը ճախարակի առաջ նստած՝ թել էր մանում, երբ դռնից ներս մտաւ Հանսը: Խեղճ աղջիկը սարսափահար վեր թռաւ տեղից և յայտնեց իսկոյն, որ հայրը տանը չէր. «ո՛հ, արի՛ ուրեմն մի բիչ սիլիբիլի ¹⁾ անենք միասին, անուշիկա՛ առաջարկեց նրան Հանսը և իսկոյն զնաց նստեց նրա կողքին: Ելիզաբեթն անմիջապէս հեռու փախաւ նրանից, մինչ սա Ելիզաբեթի այդ վարմունքն համարելով լոկ կուսական առօթխածութեան արդիւնք և կարծելով, թէ գեղեցիկ սեռին շահելու համար՝ մարդ պէտք է համարձակ լինի միշտ, օրիորդին վերցրեց իր թևերի մէջ և ասաց նրան փայփայելով. «Հոգեակ իմ Ելիզաբեթ, չե՛ս ուզում մօտս նստել: Մանկամարդ աղջիկը զրուանքի արտայայտութեամբ դուրս պրծաւ նրա թեւերից և մինչ ուղում էր թողնել սենեակն ու հեռանալ ասելով թէ չեմ ախորժում Ձեզ հետ առանձնացած մնալու այս տեղը, Հանսը վազեց նրա ետեւից և գրկեց խեղճին աւելի յանդգնարար՝ բան առաջին անգամ: Հայրիկդ արդէն իր կողմից հաւանութիւն տուել է, քաղցրիկդ իմ Ելիզաբեթ. դո՛ւ ի՞նչ ես ասում, ուզո՞ւմ ես ինձ կին լինել թէ՛ չէ. բայց մինչև «այո» չասես, չեմ թողնել բեզ: Խեղճ աղջիկն իզուր էր ընդդիմանում այն ջերմ համբոյրներին, որ կրակի պէս տեղում էին իր պոսերի վերայ. իզուր էր օգնութի՛ւն աղաղակում: Հանսի կիրքը՝ հասած իր բոբրոքման բարձրագոյն աստիճանին՝ սաստկացրել էր նրա յամառութիւնն ու յանդգնութիւնը:

Ինչպէս եղաւ յանկարծ նա նշմարեց Ելիզաբեթի վզին մի փոքրիկ խաչ, որը օրիորդն ստացել էր ժառանգութիւն իր վաղամեծ մօրից և շարունակ կրում էր իր վերայ մանկութեանից ի վեր: Ապշում է Հանսը և բաց է թողնում օրիորդին, դողում և շտապում է դուրս գնալ տանից, Ելիզաբեթը փառք

¹⁾ Սիլիբիլի անել—գաւառական բառ, սիրախօսել:

տուեց Աստծուն իր գտած փրկութեան համար և երբ հայրը վերադառնաւ տուն, միառմի յայտնեց նրան Հայլինգի Ժպիրհ վարմունքը: Քայտը թափ տուեց գլուխը, որով, ինչպէս երևում էր, կամենում էր արտայայտել իր զգացած զայրոյթը:

Դրանից յետոյ ծերունին շուտով յարմար առիթը գտաւ և Հանսի արարքն երեսին խփեց: Վերջինս չըմնդացրեց իրան ասելով որ այդ արել է օրիորդին չափազանց սիրելուց: Հօր այս քայլը սակայն այն օգտակար հետեանքն ունեցաւ իր զաւակի համար, որ Հանսն երկար ժամանակ այլ ևս ոչ մի այնպիսի յանդուգն առաջարկութիւն չարեց Ելիզաբեթին: Սա այն երեկոյից ի վեր աւելի ազատ համարձակ էր կրում իր կրօնքին այն խաչը որը, ինքը Ելիզաբեթն էլ չէր իմանում ինչպէս, փրկիչ էր հանդիսացել իրան, և նկատում էր, որ քանի Հանսը տեսնում էր իրան այդ խաչով զարդարուած, չէր համարձակուում մի բառ անգամ արտասանել:

Երրորդ տարին վերջանալու վերայ էր: Ելիզաբեթը քանի գնում զուարթանում էր. նա իր խոհանութեամբ կարողանում էր խոչընդոտներ ստեղծել միշտ իր հօր առաջ և ընդհատում էր նրան, ամէն անգամ, երբ խօսք էր բաց անում ամուսնացանելու իրան Հայլինգի հետ: Գրեթէ ամէն օր գնում էր Արնոլդի հօր գերեզմանի մօտ, այնտեղից անցնում էր Եգէրի միւս ափը, դէպի Պրագ տանող ճանապարհը և բարձրանում էր մինչև բլրի գագաթը՝ այն քաղցր յոյսով, թէ ուր որ է կը տեսնէ յանկարծ իր մտերմի վերադարձը:

Խեղճ աղջիկը մի առաւօտ, երբ կանուխ վեր կաղաւ տեղից, տեսաւ որ իր անքան սիրած, անքան թանգագին խաչը չկայ, կորել է. անշուշտ քնած ժամանակն էր խլուած դա, քանի որ ինքը բնաւ սովորութիւն չունէր բաժանուելու նրանից: Ելիզաբեթի կարծիքով այդ բանն արել էր այն աղջիկներից մէկը, որոնք, նախընթաց երեկոյին Հայլինգի հետ լոկի խօսակցում էին իրանց տան պատի տակը ինքը լսում էր ներսից նրանց փսփսոցը: Արտասուածոր աչքերով մօտեցաւ իր հօրը և պատմեց նրան իր կորուստը: Հայրը ծիծաղով պատասխանեց նրա կասկածին և յայտնեց, որ Հայլինգը երբէք մի այդպիսի փոքր խաչի աչք ունենալ չէր կարող, որ նա այդպիսի հանաքներ չի սիրում և թէ դա անշուշտ մի ուրիշ տեղ է կորել:

Բայց և այնպէս Ելիզաբեթն հաստատ մնաց իր կարծիքին՝ պարզ նկատում էր որ, քանի կորել է իր փոքրիկ խաչը,

Հանսը էլի սկսել է հետամուտ լինել իրան, և այժմ աւելի լուրջ, աւելի աներկիւզ կերպով քան առաջ, Իսկ հայրը քանի գնում, խստանում էր. մի օր էլ յայտնեց բացէ իրաց, որ Ելիզարեթն երբէք իրաւունք չունի մերժելու իր ձեռը Հայրին գին. «Այս է, ասում էր, իմ միակ անփոփոխելի կամքը. Արա նուրբ անշուշտ մոռացել է քեզ այժմ, քանի որ երեք տարին արդէն անցել է և դեռ չի վերադարձել»։ Հայրինգն էլ իր կողմից ծերունու ներկայութեանը՝ երդում էր, որ, եթէ ուրիշները կարող էին խնդրել նրա ձեռքը փողի՝ համար, ինքը խնդրում էր ո՛չ թէ փողի այլ յոյ՛ նրա սիրու համար, չորովհետեւ, ասում էր նա, ես կշտացել եմ փողից և կարող եմ իմ հարսնացուի համար այնպիսի ճոխ և բարեբաստիկ վիճակ պատրաստել, որպիսին նա երազած իսկ չլինի»։

Բայց Ելիզարեթի աչքում ոչ մի նշանակութիւն չունէր ոչ ինքը Հանսը և ոչ էլ նրա հարստութիւնը, միայն թէ չկարողանալով այլ ևս տանել իր վերայ գործ դրուած ճնշումներին և տագնապելով այն սոսկալի, չարատանջ մտքից, թէ Արա նուրբ կարող էր մեռած լինել և կամ դրժել իր ուխտը, և չըսեսնելով իր առաջ էլ ուրիշ ո՛չ մի ելք բայց եթէ այն, ինչ որ բացուում է բոլոր յուսահատների առաջ, խնդրեց իր հօրից երեք օր ևս յետաձգել գործը. «նա յո՛յս ունէր, որ իր սիրելին, ո՛ւր որ է կը վերադառնայ շուտով»։

Երեք օրը շնորհուեցաւ նրան. Լցուած այն յոյսով, որ կը տեսնեն շուտով իրանց իղձերի իրականացումը, Ֆայտն ու Հայրինգը դուրս եկան դրան առաջ և Ֆայտը տուեց միւսին օրինական խոստմնագիրը։

Փողոցն ի վեր գալիս էր տեղական բահանան և առաջից լուսարարը. նրանք գնում էին մի օրհասական հիւանդի մօտ՝ նրան վերջին միթարութիւնը տալու ճանապարհին ամենն ով որ կար, խոնարհում էր խաչուած Փրկչի պատկերի առաջ, որը տանում էին նրանք. խոնարհեցաւ նոյնպէս և Ֆայտը. բայց իր ընկերը շտապեց խոյս տալ մերձակայ տներից մէկը՝ սարսափի արտայայտութիւնը դէմքին. Ֆայտը ապշած և ոչ առանց երկիւղի նայեցաւ նրա ետեից և գլուխը թափ տալով՝ գնաց տուն։

Հատ չանցաւ և Հայրինգի կողմից մի լրարբեր եկաւ յայտնեց Ֆայտին, որ իր պարոնն յանկարծ ենթարկուել է գլխի

պառայութիւնը և խնդրում է, որ Ֆայտը գնայ նրան տեսութեան՝ առանց մտքիցը մի վատ բան անցկացնելու: Բայց Ֆայտը փութանակ գնալու խաչակնքեց իսկոյն իր երեսը և ասաց լրաբերին: Վրնա յայտնի՛ր պարոնիդ, որ շատ ուրախ եմ, եթէ հեւանդութիւնը գլխի պառայտ է միայն:

Ելիզաբեթն այդ պահուն դուրս էր եկել գիւղի ծայրը և մի բլրակի վառիվայրի վերայ նստած լալիս էր՝ աչերն յառած Պրադ տանող ճանապարհին:

Հեռուում մի փոշի էր, որ բարձրացաւ ամպի նման. Ելիզաբեթի սիրտն սկսեց ուժգին ուժգին բաբախել. բայց շուտով անհետ եղան նրա բոլոր քաղցր յոյսերն, երբ նշմարեց, որ հեռուից եկողները մի խումբ լաւ զգեստաւորուած ձիաւորներ են:

Խմբի առաջն անցել էր մի վայելչագէտ երիտասարդ, իսկ սրա ձախ կողմից գնում էր մի պատկառելի ալեւոր: Ամենքի աչքը յառած էր երիտասարդի վերայ, որ ձիերի այնքան արագ ընթացքն համարում էր գեռ ևս դանդաղ. ալեւորը չէր կարողանում հասնել նրան: Ելիզաբեթը վախեցաւ այդ մի խումբ մարդկանցից և աչերը ցած ձգեց՝ առանց այլ ևս նայելու մօտեցող բազմութեան: Յանկարծ երիտասարդը ցած թռաւ ձիուց և օրիորդի առաջ ծռնկի գալով՝ Վե'լիզաբեթ, գոչեց նրան, դո՛ւ ես, դո՛ւ, սի'րելի, հաւատարի՛մ Ելիզաբեթս: և դողալով բռնեց կոյսի ձեռներն և բարձրացան բլրի գագաթը, որտեղ մատղաշ աղջիկը գերագոյն. երանութեան զգացումով համակուած՝ ընկաւ նրա գիրկը և բացագանչեց. Վերնուդ, ա՛խ, Արնուդա: Երկար ժամանակ մնացին նրանք մի համր յափշտակութեան մէջ—բերան բերնի, սիրտ սրտի տուած:

Արնուդի ուղեկիցները լցուեցան ուրախութեան յոյզերով սոյն մատաղհաս զոյգի երանութիւնը տեսնելով, ծերունին ձեռները կցեց իրար և փառք տուեց Աստծուն, իսկ արեւն իր մայր մօտեցու ժամին վկայ եղաւ մի երջանկութեան՝ որպիսին հազիւ թէ տեսած լինէր մարդկային շրջաններում: Երկու սիրահարներն՝ իրանց բերկրութեան արբեցութիւնից սթափուած իւրաքանչիւրն ուղղւում էր մի բան պատմել, բայց ո՛վ առաջ սկսէր՝ չէր իմանում: Վերջապէս Ելիզաբեթն սկսեց հակիրճ կերպով նկարագրել իր անցկացրած դժբախտ կացութիւնն ու անյուզող վերաբերումը դէպի Հայլինգը: Արնուդն ապշած մնաց, երբ մտածեց, որ մազ էր մնացել՝ կորցնէր Ելիզաբեթին: Իսկ ծերունին մի քանի հարց ու փորձ անելուց յետոյ

Հայրինգի մասին՝ գոչեց. «Հա՛ սիրելիներս, դա հենց նոյն վատանուն մարդն է, որ իր ստորութիւններն իմ հայրենի բաղաբուն էլ է ցոյց տուել և որ հազիւ կարողացաւ ինչս տալ արդարադատութեան ձեռից: Փա՛ռք տանք Աստուծոյն, որ կարող ենք այժմ դրա չա՛ր նպատակներն ի դերե հանել: Հարունակելով խօսակցութիւնը էլի Հայրինգի և Ելիզարեթի մասին՝ ճանապարհ ընկան և, բաւական ուշ, հասան գիւղ:»

Ելիզարեթն ուրախութեամբ Արնոլդին տարաւ իր հօր՝ Ֆայտի մօտ, որը քիչ էր մնում չհաւատար իր աչքին, երբ տեսաւ մի խումբ շքեղազգեաց մարդիկ մտնում են իր տունը.— «Ելիզարեթի հայր, սկսեց Արնոլդը, ահա՛, այստեղ եմ ես և խնդրում եմ ձեր դուստրի ձեռքը: Այժմ իմ վիճակը բոլորովին բարւոքուած է: Վայելում եմ մեծ պարոնների հովանաւորութիւնը և կարող եմ ցոյց տալ, որ աւելի իմ յառաջդիմել քան ինչ որ խոստացել եմ:» — «Ի՛նչ, հարցնում է Ֆայտը դարմացած, դու այն խեղճ Արնոլդն ես, իմ հոգեւոյս հարեանի որդին:»

— «Այո՛, նա է, խօսք առաւ խմբի կողմից ծերունին, նա՛, որ երեք տարի առաջ խեղճ և յուսահատ դուրս եկաւ այս գիւղից: Այն ժամանակ նա դիմեց ինձ և ես նկատեցի իսկոյն, որ դա ընդունակ էր մի քաջ արուեստագէտ լինելու ապագայում և յանձնեցի իրան մի գործ: Այդ գործը այնպիսի յաջողակութեամբ գլուխ հանեց սա, որ ո՛վ տեսաւ, գոհ մնաց: Դա մի առիթ եղաւ, որ ես նրան կարճ ժամանակից յետոյ վերատեսուէ կարգեցի աւելի կարեւոր գործերի: Այժմ սրա անունը տարածուած է բազմաթիւ մեծ քաղաքներում և ամէն տեղ ձեռք է բերել հոգակ ու պատիւ: Այժմ էլ պատրաստուում է մի այնպիսի հրաշակերտ հանդէս բերելու Պրագում, որ պատիւ բերէ իր արուեստագէտ անունն: Դուքսերն ու կոմսերը իրանց մըշտական խնամարկութեամբ և առատ վարձատրութիւններով հարստացրել են սրան: Տուէք ձեր դուստրը սրան կնութեան, մի՛ ջնջէք ձեր հին պայմանը: Այն անպիտանը, որին ուզում էք եղել յանձնել ձեր Ելիզարեթին, կախաղանի և միայն կախաղանի՛ է արժան: Դրան վաղուց եմ ճանաչում ես: ստահակի մէկն է:» —

«Թիթէ, մի՛թէ ճշմարիտ է այդ բոյորն, ինչ որ ասում էք, հարցրեց Ֆայտը դարմացած: «Ճշմարիտ է, ճշմարիտ է՝ ձայն տուեցին բոլորը միաբերան: «Ուրեմն այլ ևս խօջընդոտ չլինիմ քո երջանկութեան, ազնի՛ւ վարպետ, ասաց Ֆայտը դառ-

նալով դէպի Արնոլդը, վերցրու զաւակիս և Աստու օրհնութիւնը ձեզ վերայ լինի միշտ: Երջանիկ զոյգը անկարող նոյնիսկ շնորհակալութիւն ասելու ընկաւ ծերունի Քայտի ոտները, իսկ նա վեր բարձրացրեց նրանց ոտքի և սեղմեց իր կրծքին: Հաւատարիմ սիրոյ վարձատրութիւնն էր այդ:

«Պարոն Քայտ» սկսեց ծերունին երկարատե լուծութիւնից յետոյ, ընդհատուած երբեմն երկու սիրահարների խնդութեան հառաչներից միայն, «Պարոն Քայտ. մի խնդիր ևս ունիմ ձեզ. եթէ կարելի է, ամուսնութեան հանդէսը կատարենք հէնց վաղն առաւօտ, որպէսզի ես էլ ականատես լինելով իմ ազնուասիրտ Արնոլդի երջանկութեան՝ ուրախ լինիմ նրան, սիրում եմ ես իմ որդու պէս, մանաւանդ, որ երկինք զրկել է ինձ իսկական զաւակ ունենալու բախտից: Էգուց չէ միւս օրը ես էլի գնալու եմ Պրագա:— Լաւ, պատասխանեց Քայտը՝ հետզհետէ աւելի զուարթանալով, քանի որ այդպէս էք ցանկանում, այդպէս էլ կանենք: Ապա ձայն տուեց իսկոյն սիրատարի զոյգին ասելով. «Զաւակներս, լսեցէ՛ք ինձ, էգուց հարսանիք ունինք. պէտք եղած պատրաստութիւնները տեսնելու ենք մեր այն նորավարձ ագարակում, որ գտնուում է Էդէր սարի զառի վայրի վերայ: Ես շուտով քահանային էլ լուր կը տամ: Իսկ դու, Ելիզաբեթ, այժմ գնա խոհանոց և պատրաստութիւն տես մեր արգոյ հիւրերին պատշաճաւոր մեծարանք ցոյց տալու:

Ելիզաբեթը հազանդեցաւ և, ինչպէս բնական էր, նրա ետեից դուրս սողաց իսկոյն Արնոլդը և երկուսը միասին մըտերմաբար խօսակցելով հասան պարտիզի մէջտեղը:

Քանի Արնոլդն սթափուել էր իր բերկրաղեղ արեցնութիւնից, յիշում էր շարունակ իր ծնողի գերեզմանը. ուստի և Ելիզաբեթի հետ թե թե մտած՝ քայլերն ուղղեց նա դէպի այն վայրը, որտեղ բաժանուել էին իրարից վերջին անգամ յուսահատ և լքուած սրտով:

Գերեզմանի մօտ վերանորոգեցին նրանք իրանց ուխտը՝ երկուսն էլ լցուած մի սրբազան քաջութեամբ: Արնոլդը իր հարսնացունին սեղմելով իր սիրովառ կրծքին՝ ասաց նրան մեղմով. «Ելիզաբեթ, երանութեան հենց այս բոպէն միայն բաւական չէ՝ միթէ մոռանալ տալու մեզ մեր կրած եռամեայ վիշտն ու կսկիծը. այժմ հասել ենք արդէն մեր նպատակին: Էլ ինչ աւելի վսեմ բերկրանք կայ, որ կարողանայինք սպասել կեանքից. սրանից աւելին այնտեղ, երկնքում կայ միայն:—

«Ա՛հ, հառաչեց Ելիզաբեթը, ո՛ր էր թէ այսպէս թեթեւի տուած, սիրտ սրտի, մեռնե՛լ կարողանայինք»։— «Մեռնե՛լ, յարեց Արնոլդը նոյնպէս հառաչելով, այո, մեռնե՛լ բո կրօքի վերայ... Ո՛հ, Աստուած իմ, ների՛ր մեզ, որ համարձակուլ ենք այսպիսի անպատու խնդութեան մէջ տենչալ դեռ աւելի՛ մեծ խնդութիւն, ճանաչուլ ենք արդարեւ, ի՛նչքան մեծ էր այն բարիքը, որ ցոյց տուեցիր մեզ և շնորհակալ ենք քեզնից»։— Արի՛, Ելիզաբեթ, աղօթենք այստեղ՝ հօրս գերեզմանի վերայ և փառք տանք Աստուծն այն մեծ ողորմութեան համար, որը ցոյց տուեց նա մեզ»։ Լուռ էր նրանց աղօթքը, բայց սրտագին և սուրբ, Ապա համակուած սիրոյ անվերջ յղչերով՝ վերագարձան տուն»։

Գեղեցիկ և ախորժելի էր յաջորդ առաւօտը. օրը ուրբաթ էր և եկեղեցին կատարուլ էր ս. Լաւրենտիոսի տօնը։ Ամբողջ գիւղը կենդանութիւն էր ստացել։ Ամէն տան դրան առաջ զարդարուած կանգնել էին աղջիկներն ու տղաները. որովհետեւ Քայտը հարուստ էր և ամէն ով որ կար՝ հրաւիրուած էր հարսանիք։

Միայն Հայլինգի տան դուռն էր փակ. որովհետեւ ուրբաթ էր օրը և նա չէր ցանկանալ, որ այդ օրն ուրիշները տեսնէին իրան։

Հուտով հարսնեւորներն իրանց քայլերն ուղղեցին դէպի եկեղեցի՝ տանելով իրանց հետ երանազգեաց զոյգին՝ այնտեղ կատարելու համար հանդէսներից ամենագեղեցիկը։ Քայտն ու Արնոլդի վարպետն իրարից անբաժան էին ճանապարհին և թափուլ էին ուրախութեան արտասուքներ՝ իրանց զաւակներէ բերջանկութիւնը տեսնելով։

Կէս օրուայ ճաշի համար Քայտն ընտրել էր գիւղի միջին՝ աղարթախի լոռիներով հովանաւորուած մի վայր։ Եկեղեցական հանդէսը վերջանալուց յետոյ հարսնեւորները գնացին այդ վայրը։ Միահարնների աչերով ցոլանուլ էր երկինքը. ճաշն իր բոլոր շքեղութեամբ տւեց մի քանի ժամ. յաճախ զանազան սեղաններից բազմականները որոտուլ էին ցնծագին. «Վեցցե՛՛ Արնոլդը, կեցցե՛՛ իր սիրելի հարսը»։

Երջանիկ զոյգը թողնելով լոռիները՝ երկու հայրերի, Արնոլդի բարեկամների ու Ելիզաբեթի խաղընկերուհիներից մի քանիսի հետ բարձրացաւ Էգէրի սարալանջը, ուր գտնուուլ էր Քայտի նոր վարձած ագարակը։ Հրաշալի էր տան տեսարանը բարձրագեղ հովտի գլխին՝ դարաստանի կենդրոնուլ և մը-

տերմական այս փոքր շրջանում ուրախութեամբ արբշիռ Արնուդի ու Նլիզաբեթի ժամերն անցնում էին որպէս արագասահ վայրկեաններ:

Ագարակատան սենեակներից մէն շքեղ զարդարուած էր յատկապէս հարս ու փեսի համար, իսկ պարտէզի պողատու և սաղարթագեղ ծառերի հովանու տակ պատրաստուած էր ընթրիքի փառաւոր սեղանը: Հինաւորաց գինին իր փրփուրներով պսպղում էր հիւրերի բաժակներում:

Վաղուց արդէն օրն երեկոյանում էր հովտում: Ըստյոց ո՞վ էր դրան ուշ դարձնողը: Վերջապէս անհետացաւ օրուայ յետին նշոյլն էլ և բերկրանքով արբշիռ զոյգին ողջունեց գիշերն իր առտեղազեղ երկնքով:

Հազիւ թէ Քայան սկսել էր խօսել իր անցկացրած երիտասարդութեան մասին, այն էլ՝ գինու աղդեցութեան տակ՝ շարունակ ձգձգելով, վերայ հասաւ կէս գիշերը: Արնուդն ու Նլիզաբեթն՝ անհամբեր սպասում էին պատմութեան վախճանին: Վերջապէս Քայան կնքեց իր խօսքը և գիշեր բարի զմեռաներ: ասելով ուզում էր գեռ նորապսակներին էլ առաջնորդել իրանց սենեակը: Այդ բոլորն իրականում ժամը տասներկու խփեց. և ահա մի կատաղի մորիկ մոնչելով գիւղի միջից բարձրացաւ դէպի սարն ի վեր: Բոլորը սարսափեցան, երբ տեսան իրանց առաջ կանգնած Հանս Հայլինգին՝ մի եղծուած, դաժան կերպարանքով: «Մտաւայ, գոչեց գա ահռելի ձայնով, լրացաւ ծառայութեանդ ժամանակը, ջնջի՛ր դրանց:— «Ուրեմն իմն ես դու» ոռնաց մորկի միջից մի ձայն:— «Այո, թող բո՛ւր լինիմ, թող դժոխքի բոլոր տանջանքներն ինձ սպասեն. ջնջի՛ր, ասում եմ, դրանց: Եւ ահա մորիկը կլանող բոցի նման ողողեց ամբողջ սարն ու անցկացաւ: Արնուդն ու Նլիզաբեթը, Քայան ու իրանց բարեկամները իսկոյն փոխակերպուեցան ժայռերի, առաջին երկուսը սիրով փաթաթուած իրար, իսկ միւսները ձեռները ծալած աղօթքի: «Հանս Հայլինգ, որոտաց նոյն ձայնը մորկի միջից հեգնաբար ծիծաղելով. նրանք օրհնուեցան իրանց մահուան ժամին իսկ. նրանց հոգիները սլանում են երկինք: Վայ բեղ սակայն՝ որ իմն ես սրանից յետոյ: Հանս Հայլինգը ցած ձգեց իրան ժայռերի բարձունքից և ընկաւ: Եւ գէթ փրփրուն յորձանքների գիրկը, որոնք ընդունեցին նրան ահնագոյ շառաչունքներով և կուչ առնեցին: Ել ոչ մի աչք չը տեսաւ նրան:

Միւս օրը առաւօտեան կանուխ Ելիսարեթի ընկերուհիները ծաղիկներով ու փունջերով եկան զարդարելու այս նոր զոյգին: Ամբողջ գիւղը հետեցեալ նրանց օրինակին: Աւերուած իր ձեռքը տարածել էր ամէն կողմ, բայց նրանք ճանաչեցին իրանց սիրելիների գէմքերը բազմաթիւ ժայռերի միջից. աղջիկները բարձրագոյն ճեկլտանքներով իրանց ծաղիկներից պսակներ հիւսեցին և դրեցին սիրատարի զոյգի արձանացած պատկերի շուրջը: Բոլորը ծռնկի եկան և աղօթեցին այդ անմոռաց հոգիների համար: Էերանի դրանց, ընդհատեց վերջապէս տիրող խոր լուռութիւնը մի պատկառելի ծերուկ. երանի դրանց, որ այդպէս սիրով և ուրախութեամբ մեկնեցան, որ մեռան թե թեի և սիրտ սրտի տուած: Ջարդարեցէք միշտ թարմ ծաղիկներով դուք նրանց գերեզմանները, մատաղ կոյսեր. թող այս ժայռերը, որպէս մի մի յաւիտենական յուշարձան, վկայեն միշտ, որ ոչ մի չար ոգի չի կարող երբէք իր մահաբեր յոժով բռնանալ անարատ սրտերի և նրանցից բղթող ուխտանուէր սիրոյ վերայ:

Այդ օրից ամէն սիրահար զոյգ ուխտի էր գնում Հանս Հայլինգի ժայռերին և աղերսագին խնդրում էր այդ երանելիների օրհնութիւնն ու հովանին: Այդ բարի սովորութիւնը չկայ այժմ, բայց աւանդութիւնը դեռ ևս կենդանի է ժողովրդի սրտում, այնպէս որ հիմայ էլ երբ մի տեղացի տանում է տարականին դէպի Էգէրի սոսկալի հովիտը, յիշում է նրան Արնոլդ ու Ելիզարեթ անունները և ցոյց է տալիս այն արուձառները, որոնց փոխարկուել են նրանք, ինչպէս և Ելիզարեթի հօրն ու միւս հիւրերին:

Դեռ մի քանի տարի առաջ Էգէրը ճիշտ այն տեղում, ուր Հանս Հայլինգը գլորել է իրան վերեւից, անշուշտ մի ահաւոր և տարօրինակ մանչիւն է արձակել, որ ոչ մի մարդ չի անցել այն տեղից՝ առանց խաչակնքելու իր երեսը և հոգին աւանդելու Տիրոջ ձեռքը:

Հանս Հայլինգի ժայռերը.

(Hans Heilings Felsen)

Ինչպէս են դիզուել այնտեղ բարձրաբերձ ժայռերն ու խութեր, Բար բարի կցուած, կանգնած շարիշար՝ կազմում են սիւներ,

Եւ բարձրանում է հպարտ ու ազնիւ հսկայ տունն հովտում,
 Մինչ ուրիշ մի տունկ ժայռերի միջից ալիքն է ծաղրում,
 Շատ հին զրոյցներ կան դրանց մասին և լսել եմ ես,
 Թէ ինչպէս սարը բացուել է յանկարծ զիշերուայ մէջ կէս.
 Բայց կարծես հեռուից անցած դարերի մի աշնիւ պատկեր,
 Մի հին ուրուական՝ ձայն բարձրացրած՝ գոչում է ինձ դեռ.
 «Գերմանիան էլ պանծում է այսպէս իր հերոսներով՝
 լե՛ւ մեծ, և՛ աշնիւ, և՛ հաստատ՝ ինչպէս այս ժայռն անխռով.
 «Տե՛ս, ի՛նչպէս ժայռին փրփուր է ժայթքում գետը մոնչուն,
 «Բայց խորտակուում են փրփուրներն իսկոյն, ժայռն է միշտ
 կանգուն.

Եւ ուշ զիշերին, մինչ խաւարը դեռ չի՝ մեկնել հովաից,
 «Սարի գաղաթը համբոյր է խլում երկնի շողերից»:

Թարգմանեց գերմաներէնից
 Մ. Վ. ՄԱՐՍՈՒՏԵԱՆ